

DERTIGER IN HET MIDDEN

*presentatie studieverlof ds Johan Meijer, op dinsdag 27 september 2011
in de Nieuwe Kerk te Borne*

welkom

Lieve mensen uit Borne en van buiten Borne, sommigen van ver gekomen: van harte welkom op deze avond waarop ik de resultaten van mijn studieverlof wil gaan presenteren. Ook wie meeluistert aan de kerkradio: van harte welkom! Weet u met ons verbonden.

titel

Dertiger in het midden. Het beeld dat je al een tijdje hebt gezien op het scherm heb ik cadeau gekregen van een grafisch ontwerpster, die kortgeleden bruid was. Zij en haar toen nog aanstaande echtgenoot vroegen me of ik voor wilde gaan in hun trouwdienst en dat was een grote en ware vreugde, zowel het traject naar de grote dag als de dag zelf. Van beide kanten is het positief beleefd, zo bleek uit de enquête die ook zij invulden. Een schitterend beeld zie ik: een kleurig kruis van glas. Gemaakt door een glaskunstenaar uit Ootmarsum: Frans Houben.

Kleurrijk willen en mogen wij zijn, stralend en transparant als glas. Maar soms schijnt de zon er niet zo stralend op en is het glas dof, en bij tijden zijn we zo fragiel en breekbaar als glas en ervaren wij de scherpe scherven van ons leven. Dan zijn er de kruispunten, waarop je je soms levensgrote keuzes moet maken. Gedwongen door je biologische klok, het ongewild kwijtraken van je baan, terechtgekomen in een relatiecrisis of niet meer bestand zijn tegen de hoge verwachtingen die je in je gezin, familie of op de werkvloer op je af voelt komen. Kruispunten als dertigersdilemma's, als *quarterlifecrisis*.

Dertiger in het midden.

Dat is de titel die ik mijn studieverlof gegeven heb, een titel met verschillende betekenissen.

1. *Ik wil dertigers in het midden zetten.* Ik wilde ze een keer *centraal* stellen, in de schijnwerpers zetten. Ik heb gaandeweg de jaren dat ik nu zelf dertiger ben een passie en een compassie ontwikkeld voor mijn generatiegenoten. Ik kom daar straks op terug.
2. *In het midden:* daarmee doel ik ook op *het midden van de kerk*. Heel mijn leven ben ik zelf betrokken geweest bij gemeenten die in het midden van de protestantse

traditie staan en heb ik mij daarin thuis gevoeld. Met midden bedoel ik het brede midden, ook wel eens de middenorthodoxie genoemd. Vroeger zat dat midden tussen de vrijzinnige stroming ter linker zijde en de rechtzinnige reformatorische stromingen ter rechter zijde. Mijn indruk is dat de vrijzinnigheid langzaam opgegaan is in het brede midden, dus kun je nu zeggen dat het midden van de kerk de brede stroom is naast rechts. Waar kerken op de rechterflanken van het protestantisme en het rooms-katholicisme de *leer* voorop stellen met alles wat daarin volstrekt duidelijk en helder is, vooral over wat er niet mag, staat in het midden van de kerken meer het *leven* centraal en is er de mogelijkheid tot twijfelen en het zoeken en tasten naar eigen wegen. Onzekerheid mag in het midden en je mag dat ook gewoon eerlijk zeggen. Waar het brede midden door rechts soms wordt afgeschilderd als lauw, als vlees-noch-vis, of sterker nog als onware kerk, als de brede weg die niet kan leiden tot eeuwig heil, zie ik het midden van de kerk juist als de plaats waar actueel leven en Schrift en Christelijke traditie elkaar buitengewoon vruchtbaar kunnen raken.

3. En ook in het midden van de kerk mag de *dertiger aller dertigers* centraal staan: Jezus Christus. Maar op een veelkleuriger manier dan dat Hij *alleen* Degene is die voor onze zonden is gestorven. Ik zie Jezus vooral als het voorbeeld dat vóór ons de weg naar het leven met God heeft geopend, waardoor het zin heeft voor ons om dat leven te zoeken en Hem te volgen. Hij is één van ons, en wil ons kennen in alle facetten die ook het dertiger zijn met zich meebrengt.
4. Ikzelf ben nog anderhalf jaar dertiger, in letterlijke zin. Met dertiger in het midden, gaat het dus ook over mijzelf, en dan in de zin van: ik bevind mij ook in het midden van de kerk, van harte en naar overtuiging en ook temidden van mijn eigen generatie. Dat dat niet altijd zo geweest is wil ik nu vertellen...

Motivatie om dit onderwerp te kiezen

Hoe krijg ik meer leeftijdsgenoten in de kerk?, is jarenlang een verlangen en een streven van mij geweest. Als jeugdouderling toen ik 23 tot 27 jaar was. Als dominee in mijn eerste gemeente van toen ik 29-35 was. Toen ik in 2007 solliciteerde bij een gemeente, was de eerste vraag: hoe denkt u de kerk weer vol te krijgen?

Ik had gelukkig kort daarvoor leren inzien dat zo'n benadering erg kort door de bocht is en niet meer zo bij mij paste. Begrijp mij goed: een volle kerk vind ik fijn, en veel jonge mensen in de kerk vind ik heerlijk, maar het kwantitatieve moet niet een doel op zich zijn, ik ga liever voor kwaliteit. Wanneer dat ook jongere mensen raakt, voel ik me een gezegend mens.

Ook had ik inmiddels geleerd dat mijn eigen beeld van mijn eigen generatie nogal eenzijdig was. Ik zag ze eerder als erg materialistisch en weinig diepgaand en voelde mijzelf daardoor ook lange tijd geen generatiegenoot.

Dit was ongeveer mijn beeld, en eerlijk gezegd toch ook niet helemaal uit de lucht gegrepen: twee auto's waaronder een cabrio was wel de ondergrens, een nieuwbouwhuis in een stedelijke Vinexwijk de norm, onder architectuur gebouwd uiteraard, maar vanuit dat huis wel dromen van een verbouwd boerderijtje op het platteland, met je inmiddels twee kinderen doe je allerlei culturele dingen, maar dan moet de maxicosi wel helemaal trendy zijn, met van die grote strandbanden, want wie weet gaan we ooit een strandvakantie met ze doen. Ik voelde mij heel anders. Lang gestudeerd, en door mijn studierichting theologie altijd met existentiële en geestelijke dingen bezig, pas mijn rijbewijs op mijn 27e, geen geld voor een eigen huis en ook geen kinderen. En ja: soms was ik ook jaloers, daar ben ik heel eerlijk in.

Maar naarmate ikzelf meer dertiger werd, ging ik ook steeds beter begrijpen dat dat uiterlijke beeld dat ik van mijn generatiegenoten had op zijn minst heel erg eenzijdig en beperkt was. In vriendschappen en door het pastoraat in mijn eerste gemeente, ontdekte ik al dat er soms behoorlijke crises kunnen leven bij dertigers. De reünie van onze lagere school markeert een definitief keerpunt in mijn denken.

Oktober 2007: onze lagere school bestaat 100 jaar en organiseert een grote reünie, met veel ontmoetingsmomenten met de eigen klas. Dat ik dominee geworden ben, verbaast niemand. In de klas hielden we al een heuse kerkdienst, toen juf vroeg wat we wilden worden en of we er iets van wilden laten zien. 'Ik kom er eigenlijk nooit meer', zegt iemand en dat brengt een sneeuwbaaleffect op gang. Van onze klas waren indertijd al zo'n vijf kinderen bij een Evangelische gemeente of Pinkstergemeente. Zij bleken daar nog steeds naar toe te gaan. Maar van de anderen, bijna allemaal gereformeerd of hervormd van huis uit, blijkt ik de enige die er nog wel eens komt... Dat beeld verbaast me niet. Maar wat ik daarna hoor, schokt me. 'De kerk gaat niet met de tijd mee', 'Ze hebben het daar over dingen, die mij niet bezighouden en niet over dingen die mij wel bezighouden', 'Er kwam niemand toen mijn kind zo ziek was', 'Nee, bij mijn scheiding ook niet.' Zo ging het nog even door. 'Maar ik geloof wel, maar dan op mijn manier', zegt er één. Dat krijgt bijval. En 's middags zit er een heel aantal in de kerk, bij de jubileumviering, waar ik ook een aandeel in mag hebben. En ze vinden het mooi, en ik denk: de kerk moet voor deze mensen toch ook een thuis kunnen zijn?!

Op de terugweg komt er een gevoel van compassie met mijn klasgenoten, waar ik zo'n ander beeld van had, in de bloei van hun leven in allerlei nogal heftige omstandigheden verwickeld. En er komt duidelijk een gevoel over mij dat er wel degelijk behoefte is aan

meer diepgang, meer spiritualiteit. Waarom lukt het ons als kerk niet hen te bereiken? denk ik ook en ik besluit om er in mijn werk als predikant meer te zijn voor mijn eigen generatie. Met passie. En met compassie.

Daarom keek ik bij het zoeken naar een nieuwe gemeente ook nadrukkelijk naar de sociale samenstelling van de gemeente en schatte in dat ik in Borne vrij veel generatiegenoten tegen zou kunnen komen. En dat bleek ook zeker het geval te zijn. Ik leid twee gespreksgroepen voor 25plussers, ik kom generatiegenoten tegen in commissies, zoals de kindernevendienstcommissie en bij de levensmomenten als huwelijk en dopen en bij uitvaarten van dierbaren. Bij de weg daarnaar toe, op de dag van het moment zelf en meestal ook daarna.

Studieverlof

Mijn studieverlof was in de maanden mei, juni en september. Ik besloot dat het over dertigers zou gaan. Op drie manieren verzamelde ik mijn informatie. Ik las een aantal boeken. Ik voerde een heel aantal gesprekken met dertigers: onder vier of zes ogen, of in groepsverband, de gespreksgroepen gingen door en er waren gezamenlijke doopvoorbereidingen, een evaluatie van een doopdienst en met twee bruidsparen ging ik op weg naar hun grote dag. En ik ontwikkelde het onderzoek *de beleving van dertigers bij levensmomenten*.

De boeken

Mijn studieverlof begon met het groots aangekondigde sprookjeshuwelijk van prins William en Kate Middleton. Een aantal weken later trouwden Prins Albert van Monaco met Charlene Wittstock. Charlene is 33 jaar, Albert 53. Qua leeftijd passen zij heel goed in het klassieke clichéplaatje van de *midlifecrisis*. Man van rond de vijftig vraagt zich af of hij nog aantrekkelijk is en krijgt een relatie met een veel jongere blonde vrouw, die met wapperende haren naast hem in een flitsende cabrio rijdt. William en Catherine zijn beiden 29 jaar. Zij passen qua leeftijd heel goed bij de *quarterlifecrisis*. Als 50 midlife is en 30 à 35 quarterlife, dan heb je het over een levensverwachting van respectievelijk 100 en 120 à 140 jaar, dat is wel behoorlijk optimistisch, maar dat ter zijde.

Wie tussen twee haakjes zou fronsen bij het idee dat ik naar royalty-programma's kijk, kan ik geruststellen: ik keek in het kader van mijn studieverlof. Overigens ook buiten het dertigersthema ben ik al jaren geïnteresseerd in de liturgische vormgeving van levensmomenten en aangezien die van royals worden vaak uitgezonden op TV, kijk ik daar graag naar.

Dertigers in crisis, Van Aggelen en Van de Stolpe

De *quartelifecrisis* is een term die een jaar of tien geleden is geïntroduceerd om aan te geven dat mensen van rond de 30 in een crisis terecht kunnen komen, die hen een tijdlang behoorlijk aan het wankelen kan brengen. In 2001 schreven Ronald van Aggelen en Eelco van de Stolpe het boekje *'Dertigers in crisis. Werk en leven uit balans, herkennen en aanpakken'*. Deze titel geeft al aan dat er een crisis te herkennen is en ook te overkomen. Een praktisch doe-boek, met als doel de dertiger weer op de been te krijgen. Hier is het zakelijk belang natuurlijk ook aanwezig, want werkgevers willen graag gezonde en gemotiveerde werknemers. Onder dertiger verstaat men in dit boek overigens mensen van 27-34 jaar.

Het dertigersdilemma, Nienke Wijnants

In 2008 kwam het boek *Het dertigersdilemma. De belangrijkste loopbaan en levensvragen van twintigers en dertigers* uit. De nu 37jarige loopbaandeskundige Nienke Wijnants schreef dit boek dat inmiddels zijn 14e druk heeft beleefd. Een heel populair boek is het geworden. Wijnants heeft in gesprekken met dertigers ontdekt dat er iets specifiek met ze aan de hand is en ze wilde onderzoeken welke oorzaken en omstandigheden daarin een rol spelen.

Je zou het dilemma, of zo je wilt: de crisis kunnen verklaren uit keuzestress, die de veelheid aan mogelijkheden en keuzes kan veroorzaken. Je weet niet wat je moet kiezen en krijgt daar last van.

Thema's, die het dertigersdilemma kunnen voeden zijn vragen als: is dit het wel werk dat ik echt wil? En wil ik iets anders, kan dat (nog)? Kan ik me nog omscholen, zonder dat ik daardoor alle zekerheid op hoeft te geven? Wil ik me al definitief binden in een vaste relatie? Of: kan ik wel verder met deze partner? 'Nemen' we al kinderen? Of gaan we nog doorwerken om het huis te kunnen financieren? Over het krijgen van kinderen zitten overigens vrouwen en mannen nogal eens niet op een lijn. De biologische klok tikt door en stelt je op gegeven moment voor de grote vraag of je je kinderwens nog wel kunt vervullen en hoe dan en met wie, voor zover er nog geen partner is. Als blijkt dat het niet mogelijk is kinderen te krijgen is de grote en vaak dramatische vraag: hoe nu verder, welke zin kan ik nu gaan geven aan mijn bestaan? Naast werk, relatie en gezin, wil je ook wel graag tijd voor jezelf. Sporten, een creatieve cursus spaghettihaken of glasbewerking, bovendien moet je hoognodig ook weer eens afspreken met vrienden en eigenlijk wil je ook wel graag iets vrijwillig doen voor een goed doel, voor de kerk of een vereniging, want je wilt ook niet

alleen maar voor jezelf leven.

Nienke Wijnants onderscheidt in haar boek twee typen mensen. De *maximisers* en de *satisficers*. *Maximisers* zijn de perfectionisten die enorm bewust over alle keuzes nadenken en pas een beslissing nemen als alle opties zijn bekeken en de beste gevonden is. Zij nemen daardoor moeilijker beslissingen en dat geeft hen stress. *Satisficers* zijn iets relaxter, zij zijn zich bewust van de vele keuzemogelijkheden, maar zijn eerder tevreden met de keuzes die zij doen, ook al is dat niet de meest optimale. Zij leven iets ontspannender dan de *maximisers*. Daar staat tegenover dat zij weer hoogwaardiger kwaliteit kunnen leveren dan *satisficers*.

Veel dertigers krijgen door hun keuzestress gezondheidsklachten, psychische problemen, niet weinigen krijgen te kampen met een burn-out of een depressie. Onder de moeite met het maken van keuzen schuilt vaak grote onzekerheid en niet zelden een laag zelfbeeld, dat kan worden versterkt door het soms nogal onrealistische beeld dat we van anderen hebben. Anderen kunnen zoveel en ik heb overal moeite mee... Hij kan dat wel en ik niet. Haar lukt alles, mij niks. Wat vindt een ander van mij? is ook een voortdurend oprispende vraag, die veel onzekerheid met zich mee kan brengen.

Ook moet de invloed van ouders en familie niet onderschat worden. Dertigers van nu vormen de generatie die meer dan ooit tevoren is 'gepland' door hun ouders. Door anticonceptie en de afname van de morele druk van kerkelijke autoriteiten en de verbetering van sociale voorzieningen, kon men de stap zetten vanuit het kinderrijke gezin naar een gezin met twee kinderen. Per kind had je hen dan veel meer te bieden aan opleidings- en ontwikkelingsmogelijkheden, dan vroeger toen gezinnen veel groter waren. Er werd, zeg maar, heel veel in de huidige generatie dertigers geïnvesteerd. 'Een slimme meid is op haar toekomst voorbereid', was een belangrijke slogan tijdens mijn middelbare schoolperiode. Vrouwen werden nadrukkelijk gestimuleerd om ook mee te doen op de arbeidsmarkt, ook in de hogere functies en ook in de meer exacte richtingen. Al die investeringen hebben geleid tot een hoger opgeleide generatie, met veel meer kansen op de arbeidsmarkt en meer carrièremogelijkheden. Bovendien stapten veel hoogopgeleiden indertijd relatief hoog in bij hun eerste echte baan. Er was zelfs onderhandelingsruimte voor het startsalaris en de leaseauto's en laptops van de zaak werden royaal uitgedeeld.

De missie van de ouders leek geslaagd: de kinderen kwamen succesvol terecht. Maar uiteindelijk ging er bij die kinderen vanalles knagen en storen en last veroorzaken. Maar

dat bleef veelal achter de voordeur van het hip ingerichte huis verborgen.

Richting met name ouders is er een gevoel van schaamte bij dertigers. Zij vinden het lastig om de problemen waarin zij terechtkomen te delen met hun ouders, omdat zij het gevoel hebben dat ouders hen ondankbaar zullen vinden, of al te veel verwend, of dat ze teleurgesteld zullen dat ondanks alles wat ze hebben gegeven aan het kind, het toch ongelukkig is. 'Ze hebben het te goed', hoor ik vanuit de oudergeneratie nog al eens zeggen. Echte open communicatie tussen generaties is hierin moeilijk. Hierdoor kan het gebeuren dat een dertigerscrisis zich in het verborgene afspeelt. Je voelt je anders dan anderen, ingegeven door de beeldvorming over dertigers als geslaagde dynamische generatie. Je deelt het dus niet makkelijk met vrienden en vriendinnen, misschien zelfs niet met je partner. Met ouders ook niet zo makkelijk, en wie ouders heeft met wie dat wel kan, mag zich gezegend weten. Er wordt veel schijn opgehouden, en hoe begrijpelijk dat ook is, door het voorgaande, het is uiteindelijk funest.

Veldtheorie van Lewin

In de psychologie is er de theorie van Lewin die gaat over veldafhankelijkheid en veldonafhankelijkheid. Lewin was de grondlegger van de sociale psychologie. Hij kijkt naar de invloeden van buitenaf op een persoon. Menselijk gedrag vindt plaats in een psychologisch veld, waar het individu zich steeds een voorstelling van maakt en bewust is van alle meningen en verwachtingspatronen die er zijn. Veldafhankelijkheid is de mate waarin een persoon door zijn omgeving wordt beïnvloed en zich er door laat leiden. Wie meer veldonafhankelijk kan leven, is autonomer, weet dus meer wat ie zelf wil en trekt zich minder aan van meningen en waarderingen van ander. Wie veldafhankelijker leeft, kijkt goed om zich heen wat anderen van haar of hem vinden en maakt keuzen die daarbij passen, soms tegen de eigen wil in, *als* men al weet wat men zelf echt wil.

Mijn indruk is dat dertigers nogal veldafhankelijk zijn en hun zelfbeeld afmeten aan wat zij om zich heen zien bij anderen of in media die een heel belangrijke invloed hebben op het veld.

Het belang van spiritualiteit in het dertigersdilemma

Vorig jaar schreef Tim van Iersel zijn masterscriptie theologie, met als titel 'het belang van spiritualiteit in het dertigersdillema'. Hij borduurt verder op het boek van Nienke Wijnants en maakt daarbij gebruik van de behoeftentheorie van Maslov, die Wijnants ook noemt.

Die theorie is een pyramide van behoeften. Het begint met de basisbehoeften van overleven, zoals voeding, kleding en wonen en bovenaan in de pyramide is de zelfactualisatie, de zelfverwezelijking en dat kan worden gezien als de spirituele dimensie

van de pyramide. Nu is het zo dat de generatie dertigers hoger in de pyramide in is gestapt dan de generatie daarvoor. Veel basisbehoeften lagen bij wijze van spreken al klaar.

Daardoor komt men ook op jongere leeftijd op het niveau van de zelfverwezenlijking. De generatie na ons, de kinderen van nu, zijn nog hoger ingestapt, omdat het welvaartpeil nog weer hoger kwam te liggen. Daardoor kan het zijn dat kinderen van nu al op jonge leeftijd met de spirituele dimensie bezig zijn.

Als je zo kijkt naar het dertigersdilemma, zou je kunnen zeggen: de velden zijn wit om te oogsten. Vinden we als kerk aansluiting op die spirituele dimensie, dan vinden we een gat in de markt. Over twintigers, dertigers en veertigers wordt gesproken als 'het gat in de kerk'. Ik vind dat een weinig vleiende benaming, maar bedoeld wordt dat men die generatie zo mist in het midden van de kerk. In kerken op de rechterflank ligt dat anders, daar is dat gat veel minder groot, omdat het daar vanzelfsprekender is bij de kerk te horen. Goed: een gat in de markt dus, een uitdaging van je welste. Alleen nog het goede aanknopingspunt vinden en je hebt zo de kerk weer vol.

Een beetje in die sfeer redeneert het landelijk missionair werk ook, met de missionaire rondreizen door het land, met allerlei voorbeelden van succesvolle projecten. Nobel en zeker de moeite waard, maar ik vraag me eerlijk gezegd af of dit wel helemaal realistisch is.

Joep de Hart: Zwevende gelovigen

In het voorjaar kwam het boek *Zwevende gelovigen* van Joep de Hart uit. Een spraakmakend boek, waar veel media aandacht aan hebben besteed. De Hart, jarenlang onderzoeker bij het Sociaal Cultureel Planbureau en nu hoogleraar aan de Protestantse Theologische Universiteit, verkent aan de hand van een aantal grote onderzoeken hoe het gesteld is met oude religies en nieuwe spiritualiteit. Onder oude religies verstaat hij de kerken, die steeds meer leeglopen. Nieuwe spiritualiteit is het enorm veelkleurige aanbod aan niet kerk- of religiegebonden vormen van zingeving. Nu wordt er veel gedacht dat nieuwe spiritualiteit dé trend is onder de jongere generaties. Bladen als *Happinez* doen dat vermoeden, gezien de enorme oplagen. Toch relativeert De Hart deze veronderstelde hype. Het is wel zo dat steeds meer mensen bepaalde dingen tussen hemel en aarde voor mogelijk houden en er ook wel in geloven, maar dat zit niet heel diep. Voorbeeld: veel mensen zeggen wel in reïncarnatie te geloven, zonder te weten wat dat precies inhoudt. Het is dus nogal vluchtig. Als nieuwe spiritualiteit zo diep zat, zou je dat ook terug moeten zien in de samenleving en de politiek, maar die invloed is maar zeer beperkt, zie bijvoorbeeld het verharde klimaat in de Tweede Kamer.

Wat je precies gelooft of niet gelooft wordt steeds vager, zowel binnen als buiten de kerken. Ergens bij willen horen en vooral ergens mij *mogen* horen is wel belangrijk. *Belonging* is

belangrijker geworden dan *believing*, is voor mijn gevoel een samenvatting van dit boek.

Voorbeelden van belonging

Daar spelen verschillende kerken op in. Ik noem een aantal voorbeelden, die ik ontdekte door gesprekken met o.a. collega's die ook generatiegenoot zijn.

In Breda is er een project dat Noorderlicht heet. Het probeert o.a. via de social media contact te leggen met de jonge generatie die in de kerk gemist wordt. Een heel creatief initiatief was een *flashmob*, die afgelopen Palmпасen werd gehouden in de stad. Daarbij werd ook overgedragen wat Palmпасen en de week die er op volgt inhoudt in de christelijke traditie. Behoorlijk wat jonge mensen deden mee, en dat stemde de initiatiefneemster heel gelukkig.

In de Vinexwijk Amersfoort Vathorst worden zinnige zondagen georganiseerd. Niet de traditionele kerkdienst, maar een samenzijn met een inspirerende bekende Nederlander als gast, die vertelt of zingt over haar of zijn inspiratie en geloof. Zo wordt er de deelnemers, hoofdzakelijk dertigers, meer aansluiting ervaren met de bronnen van het geloof, dan in een traditionele kerkdienst.

Een vergelijkbaar initiatief is de 'Preek van de Leek' in Amsterdam. Ook daar bekende Nederlanders, die voor eenmaal de kansel bestijgen om te vertellen over hun motivatie, inspiratie, geloof of ongeloof. Ik heb zelf zo'n dienst bijgewoond en ervaaarde eerlijk gezegd dat het wel erg ver van de christelijke traditie afstond. Er bij zijn leek hier belangrijker dan er in geloven.

Een heel ander initiatief voor dertigers en veertigers vond plaats in het Noordgroningse Winsum. Voor dames was er een dag met allerlei creatieve workshops en voor de heren een mountainbiketocht, afgesloten met een gezamenlijke barbecue. De opkomst was verrassend groot, het gezamenlijk iets doen werd heel erg positief gevonden, ook door hen die niet zo graag naar een kerkdienst gaan.

Idee voor ons?

Dit laatste bracht mij op een idee. Mij lijkt het een leuk plan om volgend voorjaar in plaats van de verschillende gezellige afsluitingen van gespreksgroepen en commissies een dag te organiseren voor dertigers en veertigers, vrouwen en mannen samen, en dan bijvoorbeeld te gaan golven op de Pitch&Puttba an in Diepenheim.

de gesprekken

Boeken lezen vind ik fijn, maar ik lees het liefst levende boeken, oftewel: ik hoor verhalen liefst persoonlijk van de gene die iets heeft beleefd. Zo heb ik heel veel gesprekken gevoerd met generatiegenoten, individueel en in groepen. Ik was nu eens even niet in de rol van pastor, maar van benieuwd onderzoeker. En dat had een bijzonder effect. Uiteraard wist iedereen dat ik dominee ben en dus een ambtsgeheim heb en dat geldt natuurlijk ook tijdens het studieverlof. Maar de aanleiding was anders. Laten we eerlijk zijn: als pastor kom je meestal in een crisissituatie met mensen in aanraking. Waarbij het woord crisis ook in zijn neutrale betekenis geldt: als een overgangsmoment. Er is eigenlijk altijd een aanleiding, als je een pastoraal bezoek brengt. Nu was het onderwerp van het verlof de aanleiding en dat gaf zowaar nog meer openheid dan in het pastoraat.

Ik merkte vaak dat de keuze voor het onderwerp werd toegejuicht, eigenlijk wel in de zin van: eindelijk ook eens aandacht en tijd voor ons. Mensen waren zeer bereid om met mij te praten, sommigen boden zichzelf spontaan aan en gaven mij veel nieuwe invalshoeken. Dat de gesprekken luchtig waren kan ik niet zeggen. Er kwam thema's aan de orde die men met nog bijna niemand of letterlijk niemand gedeeld had. En die thema's logen er niet om. Alle thema's die ik eerder al noemde bij de bespreking van het boek van Nienke Wijnants kwamen naar voren. Hoor je een dertigersdilemma uit de mond van iemand die er zelf middenin zit, dan heeft het meer impact, krijgt het gezicht, sommigen gaan er zwaar doorheen. En daar zijn ook mensen bij vanwie je dat misschien helemaal niet zou verwachten.

Bij alle thema's die al zijn genoemd, viel me op dat de wat oudere dertigers ook veel zorgen kunnen hebben om hun kinderen en soms met hun handen in het haar zitten over hun toekomst. Het lijkt erop dat het percentage hooggevoelige of hoogbegaafde kinderen toeneemt en dat steeds meer kinderen zich ergens in het autistisch spectrum bevinden. In ieder geval wordt het vaker vastgesteld dan toen onze generatie kind was. Door mij intensief met dertigers bezig te houden, is mijn indruk dat hooggevoeligheid, meerbegaafdheid en het autistisch spectrum ook bij onze generatie veel voorkomt, waaruit ik voorzichtig afleid dat het verschil is dat er nu veel meer aandacht voor is bij kinderen en vroeger niet. En daaruit leid ik af dat dit ook wel eens mee zou kunnen spelen in de problemen waar dertigers tegenaan botsten en dat dit factoren zijn die het lage zelfbeeld en de onzekerheid mede beïnvloeden.

Oog hebben voor het wezen van een mens, kan al heel veel goeds doen.

Wanneer de grote vraag is: hoe moeten wij als kerk omgaan met de generatie die genoemd wordt 'het gat in de kerk'?, dan moeten we denk ik niet in eerste instantie kijken naar de kerkgang en de hoop de kerk weer vol te krijgen, maar beginnen met het ontwikkelen van

een gevoelig oog en oor voor mensen in hun eigenheid. Op het pastorale vlak zou er erg veel te winnen zijn, en dan niet met als doel om mensen te lokken, maar om – in navolging van Christus – echt oog en oor en hart te hebben voor het leven van een ieder en al wat dat aan gevoelens, emoties, lasten en vreugden met zich mee brengt. Dat jouw verhaal er ook mag zijn en dat jij er in die zin ook bij mag horen!

Vervolgens is het ook belangrijk dat we de zoektochten van onze gesprekspartners serieus nemen. Velen voelen zich beoordeeld of veroordeeld op weinig naar de kerk gaan. Of stellen zich de vraag: geloof ik wel genoeg om er bij te mogen horen? In mijn gespreksgroepen komt dit nog wel eens aan de orde: het gevoel dat men misschien wel te ver van de christelijke leer afstaat. Ik begrijp deze verlegenheid en het maakt me soms ook een beetje boos richting de kerk. De leer moet niet het uitgangspunt zijn, maar het leven. Wanneer je daarbij het oor te luister legt, kom je er achter dat de verschillen tussen mensen soms minder groot zijn, dan je zou denken. Hier komen verbindingen tot stand, en dat is wat religie ten diepste betekent: verbinden. Die verbindingen werken het best als men zich veilig voelt om de eigenste persoonlijke gevoelens te delen.

Ik ervaar de beleefde spiritualiteit van generatiegenoten als verrijkend en verrassend soms ook. Ik vind het niet eng of bedreigend, maar hoor graag hoe mensen iets beleven. En vaak denk ik: het staat allemaal niet zo ver van elkaar af, ook niet van de christelijke traditie zoals ik die beleef. Want dat is in zijn essentie een bevrijdende, ruimtegevende en rijke traditie, die niet beperkt kan blijven tot de stelsels die worden gedicteerd als DE waarheid.

het onderzoek

Ik schreef via de E-mail 174 personen aan om mee te doen aan mijn enquête over de beleving van levensmomenten in de kerk. Onder hen waren ook collega's van mijn eigen generatie, vanwie sommigen de enquête doorstuurden aan dertigers in hun gemeente. Zo kwam er ook een aantal reacties van mij onbekende mensen. 54 personen stuurden een ingevulde enquête terug van één of meerdere diensten. Een enkeling beschreef er zelfs rond de tien!

Met een respons van 31 % ben ik tevreden. Hierbij moet worden vermeld dat ik een aangeschreven echtpaar dubbel tel. Op drie echtparen na, waarvan zowel de man als de vrouw, reageerde, was van veruit de meeste paren er één van de partners die reageerde. Meestal de vrouw.

Van de 54 respondenten zijn 38 vrouw en 16 man. De helft komt uit Borne en de andere helft van andere plaatsen. Veruit de meeste mensen horen bij de Protestantse kerk: 46. Verder: 5 Rooms Katholieken, 2 mensen van het Leger des Heils en 1 buitenkerkelijke. De wil om mee te werken en ook het werk dat men er van heeft gemaakt leerde mij dat het

terugblikken op belangrijke levensmomenten belangrijk kan zijn. Vooral ook als ze al een tijdje geleden hebben plaatsgevonden. Napraten over hoe je een doop, huwelijk, uitvaart hebt beleefd geeft meerwaarde. Een aantal mensen is dagenlang bezig geweest met het beantwoorden. Iemand vertelde dat ze er ook van slag van was geraakt, maar dat haar dat juist goed had gedaan en doen beseffen dat die gebeurtenissen toch dieper zitten dan je soms denkt. Ik waardeer de openheid en bereidwilligheid van iedere beantwoorder zeer en wil iedereen die meedeed enorm bedanken daarvoor!

De vragen die ik stelde:

1. Waar, wanneer en in welke kerk vond de dienst plaats?
2. Hoe oud was je toen de dienst plaatsvond?
3. Wat is je bijgebleven van de dienst (positieve en negatieve aspecten)
4. Hoe verliep de voorbereiding van de dienst en hoe heb je die ervaren?
5. Had je een persoonlijke bijdrage in de dienst? Hoe zag die eruit? En wat voor reacties kreeg je er op?
6. Herkende je iets van jezelf terug in de dienst? Kun je dat beschrijven, zo mogelijk met een citaat dat je geraakt heeft?
7. Heeft je persoonlijke levensmoment je gevoel bij de kerk veranderd?
8. Kun je een dienst voor de geest halen waar het levensmoment van een ander centraal stond en waar je van dacht: zo had ik het ook heel graag gewild, of: zo zou ik het nooit willen? Kun je beschrijven waarom je dit zo voelde?

In totaal werden er maar liefst 178 diensten beschreven. Die kan ik onmogelijk allemaal behandelen. Bovendien wil ik proberen zo discreet mogelijk om te gaan met de soms erg persoonlijke gegevens. Daarom geef ik straks een aantal conclusies die ik getrokken heb.

Het lezen van de onderzoeksresultaten heeft veel indruk op me gemaakt. De meeste respondenten ken ik persoonlijk. Een heel aantal diensten heb ik zelf geleid, of ik was er bij aanwezig. Voordeel is dat je dan weet waar men het over heeft en ikzelf de sfeer en mijn eigen gevoelens daarbij voor de geest kan halen. Toch was het ook goed om antwoorden te ontvangen van mensen die ik niet ken, over diensten die ik niet heb bijgewoond. Dat maakte het beeld completer en werkte als een soort realiteitstoets. Het bevestigde eerder het beeld dat ik al had, dan dat het werd tegengesproken.

Doordat ook mijn zus meedeed aan het onderzoek, werd ik mij er zelf weer van bewust dat mijn passie voor levensmomenten is voortgekomen uit een eigen ervaring die ik als kind

van 12 opdeed. Dat was bij de begrafenis van onze vader. Er was geen oog voor de kinderen, geen persoonlijke bijdrage, geen participatie en een keurige, maar traditionele vorm. De situatie van mijn vaders sterven was te overweldigend om direct te beseffen dat het afscheid en het pastoraat richting het sterven en daarna ook heel anders had gekund. Toen er in de jaren erna vanuit de kerk nooit eens iemand de vraag stelde hoe het met me was, en die vraag eigenlijk alleen aan mijn moeder werd gesteld, groeide het besef dat ik iets belangrijks gemist had. Om die reden nam ik mij voor bij uitvaarten kinderen en kleinkinderen te betrekken, persoonlijke bijdragen toe te juichen en er als het ware echt maatwerk van te maken. Dat breidde zich uit naar andere levensmomenten, het huwelijk voorop, want daar mocht ik al als student aan meewerken en later, na mijn bevestiging als predikant, ook dopen en ambtsbevestigingen. Het 'afscheid van de kindernevendienst', dat ik liever overstapdienst noem, zag ik altijd al als mooi moment voor het kind, maar sinds vorig jaar ook als levensmoment voor de ouders, die we betrokken bij de viering en dat met succes, zo blijkt uit hun reacties.

Een belangrijk beeld voor wat liturgie is, is dat van het *Gesamtkunstwerk*. De dienst is dan als een schilderij, dat bestaat uit allerlei kleuren, lagen, misschien zelfs materialen, maar dat als je er naar kijkt, toch in één oogopslag een totaalbeeld geeft. Zorgvuldigheid, creativiteit en ook de kunst van het weglaten zijn hier belangrijk. Want diensten moeten ook niet té lang duren of té complex zijn.

Als het om een levensmoment krijgt dat *Gesammt* ook de betekenis dat je het samen voorbereidt. Veel antwoorden van de enquête gaan over de voorbereiding. Persoonlijke betrokkenheid is daarbij heel belangrijk.

Dat is betrokkenheid van de voorganger op bruidspaar, doopouders én dopeling, nabestaanden. Dit kan door individuele gesprekken of groepsgesprekken. Waar je in de dienst het gevoel krijgt dat er naar je geluisterd is en jou recht wordt gedaan, voel je je geraakt. Dat kan op subtiele wijze, want de meeste beantwoorders hoeven niet zo nodig zelf in het middelpunt van de belangstelling te staan. Je bent kwetsbaar, emotioneel op zo'n dag en dan wil je niet voor iedereen te kijk staan. Maar als in een citaat, een lied, het maken van het liturgieboekje, de persoonlijke accenten worden aangebracht, raakt dat positief.

Betrokkenheid op elkaar is ook van belang. Dat kwam met name in de antwoorden over dopen en belijdenis. Iets samen met een groep doen kan je het gevoel geven er niet alleen voor te staan en *in the picture* te zijn. Bovendien kan het ook saamhorigheid geven. Op 5 december 2010 werden in de Oude Kerk vier kinderen gedoopt. Voor de doopouders, allen

niet heel jonge ouders, was het krijgen van kinderen niet vanzelfsprekend. Dat kon heel openhartig gedeeld worden in de gezamenlijke voorbereiding en het kwam terug in de dienst. Het omgekeerde kan ook: dat je weinig klik voelt met andere doopouders of belijdeniscatechisanten. Als jij bijvoorbeeld heel betrokken bent op de kerk en de anderen de indruk wekken te dopen omdat het er bij hoort en verder geen binding met de kerk hebben, kun je dat voelen als afstand, die niet fijn voelt.

Bij een voorbereiding die in balans is, is er ruimte voor de praktische gang van zaken, maar zeker ook voor de inhoudelijke kant. Motivatie om te kiezen voor de kerk bij het levensmoment, maar ook een stukje catechese over wat dopen, belijdenis doen, trouwen in de kerk betekent vanuit de traditie gezien.

Oefenen in de kerk wordt als positief ervaren, om wat meer beeld te hebben wij wat er komen gaat. Dat geldt voor volwassenen, maar zeker ook voor kinderen. En ik juich het toe als ook de dopeling zelf er bij is, om alvast een beetje te wennen aan de ruimte. Heel kleine kinderen zijn daar beslist gevoelig voor. Ook om je als voorganger al een keer gezien te hebben, zodat er niet een vreemd gezicht in een eng gewaad opeens veel te dichtbij komt. Ik heb me aangeleerd om zo mogelijk de dopeling ook aan te kijken en dat geeft meestal echt contact! En veel ontroering.

Te betrokken voorgangers kunnen ook averechts werken. Een vrouw vertelde dat haar predikant haar kind wilde ronddragen in de kerk, om het de gemeente te tonen, maar zij wilde haar baby liever niet uit handen geven. Dat gaf in die situatie wat spanning.

Betrokkenheid tijdens de dienst is dat er mensen speciaal voor jou komen en dat er een warme gemeenschap om je heen staat. Zowel de persoonlijke kring als de gemeente omringen je en dat voelt goed, voorzover zij ook waardering hebben voor de wijze waarop de viering is vormgegeven. Bij het dopen kan er een vraag aan de gemeente zijn. Wat beloof je dan als gemeente? Dat je massaal komt komen helpen met de opvoeding? Voor sommigen een lastige vraag... maar als we zeggen: *welkom kind van God, welkom in de kerk van Christus, wereldwijd en in ons midden*, toon je een essentie van het dopen, namelijk de opname in de gemeente.

De vraag naar diensten die men heeft meegemaakt en beslist niet zelf zo zou willen beleven, geeft ook heel waardevolle informatie. Een pater die in slaap valt tijdens een huwelijksviering is niet het toonbeeld van betrokkenheid, voorgangers die streng zijn in wat er niet mag aan persoonlijke inbreng ook. Wanneer je wordt gezegd dat jouw huwelijk niet officieel erkend kan worden door een scheiding, of je krijgt een liturgie opgedrongen omdat Rome dat zo voorschrijft beïnvloeden het kerkgevoel negatief.

Rommeligheid en het verkeerd zeggen van namen verdient ook geen schoonheidsprijs.

Maar vooral de diensten waarin aan bruidsparen wordt duidelijk gemaakt dat de vrouw ondergeschikt is aan de man, doopdiensten met nadruk op het in zonde geboren en ontvangen zijn (vooral als het krijgen van kinderen al zo moeilijk was), diensten waarin hel en verdoemenis wordt gepreekt of je een belijdenistekst meekrijgt waaruit blijkt dat jouw vragende houding niet zo wordt gewaardeerd, worden ervaren als negatief. Iemand schreef : Dat nooit!

Nu is het natuurlijk een belangrijke vraag of het kerkelijk vormgegeven levensmoment invloed heeft op de beleving bij de kerk. Dat blijkt over het algemeen niet het geval, tenzij er rond het levensmoment heel veel mis is gegaan en pijn aan de kerk is opgelopen. Mensen die frequent naar de kerk gaan, blijven dat doen: zij zien de levensmomenten doorgaans als verrijkend en verdiepend voor hun toch al vertrouwde gevoel bij de kerk. Zij die zelden naar de kerk gaan, zullen dat na het levensmoment ook niet doen, hun gevoel bij de kerk is positief genoeg om er te trouwen, te laten dopen of er een uitvaart te houden, maar de zondagse eredienst trekt hen niet. Wel geven bijna alle antwoorden aan dat het levensmoment, soms meer dan verwacht het geloof heeft verdiept. We kunnen het levensmoment dus niet inzetten als middel om mensen bij de kerkdienst te betrekken, maar wel bij de gemeenschap, die ook door de week bestaat, bijvoorbeeld in groepen en kringen. En ook dat is een waardevolle vorm van gemeente-zijn.

Lieve mensen, ik heb nu al heel veel gezegd. Meer dan je concentratie misschien aankon. Ik zou nog veel meer kunnen zeggen, maar ik houd het hier bij.

Ik wil als algemene conclusie zeggen dat de dertigersgeneratie een prachtige generatie is van gevoelige mensen, die verlangen naar zin en houvast, naar ruimte om te zoeken, maar ook naar mensen die deze zoektochten willen delen. Wat zou het geweldig zijn als wij als kerk van Christus daar oog, oor en plaats aan zouden bieden. Dertigers moeten geen object zijn om vanalles van te eisen, maar gesprekspartner in dat ongelooflijk prachtige landschap van spiritualiteit, religie en geloof, dat ons leven zo kan verrijken en kleur en glans geven kan. Ik geloof in de gemeenschap van heiligen. Die kent volgens de oude kerkvader Augustinus twee gezichten: de zichtbare, laten we zeggen de mensen die wij in de kerk zien, en de onzichtbare, die zich buiten de kerkmuren bevindt, maar wel degelijk ook bij die gemeenschap hoort en waar onverwacht veel moois te vinden is.